

YOLDAN ÇIKAN BOLŞEVİK: ALEKSANDR BOGDANOV

Kaya Tokmakçıoğlu

Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İşletme Mühendisliği
Bölümü, İstanbul. E-posta: tokmakcioglu@itu.edu.tr

ÖZET

Çarlık Rusya'sının çöküşünde siyaset sahnesine çıkan en önemli Bolşevikler'den biri Aleksandr Bogdanov'du. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kurucu kadrolarından olan bu Bolşevik, üretkenliğiyle felsefeden doğabilimlerine, ekonomiden edebiyata kadar pek çok alanda hem devrim öncesi Rusya'nın hem de sosyalist kuruluş sürecinin odağında yer almayı başardı. 1905 Devrimi'nden *Vpered* grubunun ve devrim sonrasında Proletkült'ün kuruluşuna kadar önemli roller üstlendi. 1910'lu yıllarda kendi ampiryomonist felsefesini geliştirirken, Ekim Devrimi sonrasında yaşamını bilime adadı. Bu makale söz konusu bağlamda Lenin'in "sol"daki rakiplerinden en önemlisinin nasıl "sağ"a kaydığını inceliyor. Bogdanov'u silahlı ayaklanma ve sosyalist devrim savunusundan aşamalı bir kültürel devrim taraftarına dönüştüren siyasal atmosferin izini sürerken, devrime giden süreçte Bolşevikler'e önderlik eden Lenin'in *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*'i kaleme almasının ardında yatan olguları ortaya koymayı amaçlıyor.

Anahtar Kelimeler: *Bogdanov, Lenin, ampiryomonizm, Materyalizm ve Ampiryokritisizm, Vpered, Proletkült*

THE DERAILED BOLSEVIK: ALEXANDER BOGDANOV

ABSTRACT

Alexander Bogdanov was one of the most important Bolsheviks who appeared on the political scene in the collapse of the Tsarist Russia. A prolific Bolshevik, who was one of the founding members of the Russian Social Democratic Labor Party, he was at the core of both pre-revolutionary Russia and the process of the socialist establishment in all fields such as philosophy, natural sciences, economy and literature. He played important roles in the 1905 Revolution, during the establishment of the *Vpered* group and the post-revolution Proletcult. While developing his own empiriomonist philosophy in the 1910s, he devoted his life to science after the October Revolution. In this context, this article discusses how one of the most important of Lenin's "left" rivals shifted to the "right". By tracing the political atmosphere which turned Bogdanov from a defender of armed insurrection and socialist revolution into an advocate of gradual cultural revolution, it aims to reveal the facts behind Lenin's penning of *Materialism and Empirio-Criticism*, as he led the Bolsheviks during the process leading up to the revolution.

Keywords: *Bogdanov, Lenin, empiriomonism, Materialism and Empirio-Criticism, Vpered, Proletcult*

GİRİŞ

"(...) ampiryokritisizmin bilimsel iskolastiğinin gerisinde, felsefedeki yanların mücadelesinin son tahlilde modern toplumdaki düşman sınıfların eğilim ve ideolojilerini yansıtan bir mücadele olduğunun gözden kaçırılmaması gerekir. Çağdaş felsefe iki bin yıl öncesinin felsefesi kadar taraflıdır. Ukalaca, şarlatanca yaftalar altında ya da çapsız bir yansızlık gerisinde gizlenmiş olsa da çekişmekte olan taraflar, aslında idealizm ile materyalizmdir. İdealizm, inancılığın incelmış, işlenmiş biçiminden başka bir şey değildir; inancılık bütün gücünü korumakta, çok geniş bir örgütler sisteminden yararlanmaktadır ve felsefi düşüncenin en ufak bir yanılmasından kendine pay çıkararak yığınlar üzerindeki etkinliğini hiç ara vermeden sürdürmektedir. Ampiryokritisizmin nesnel rolü, sınıf mücadelesindeki rolü, tamamıyla, genellikle materyalizme ve özellikle de tarihsel materyalizme karşı yürüttükleri savaşta inancılara bağlılıkla hizmet etmekten ibarettir." (Lenin, 1993: 401-402).

Lenin'in *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*'i (MA) yukarıda alıntılanan pasajla sonlanır. 1908'in Şubat ve Ekim ayları arasında Cenevre ve Londra'da yazılan yapıt, 1909 Mayıs'ında Moskova'da ilk baskısı 2000 kopya olacak şekilde yayımlanır. Avusturyalı fizikçi Ernst Mach'ın felsefi metinlerinden ve Alman filozof Richard Avenarius'un ampiryokritisizminden etkilenen bir tür pozitivizme şiddetle karşı çıkan Lenin, diyalektik materyalizmi sonuna kadar savunan bir ders verir. Söz konusu pozitivizm, V.A. Bazarov, A.A. Bogdanov, A.V. Lunaçarski, P.S. Yuşkeviç ve N.V. Valentinov gibi dönemin Bolşevik entelijansiyasına mensup aydınlar arasında da popülerdir. O güne kadar yazdıkları arasında İktisat Bilimi Üzerine Kısa Bir Ders (1897), üç ciltlik *Ampiryomonizm* (1904-1906) ve *Kızıl Yıldız* (1908) başlıklı bilimkurgu romanı bulunan Bogdanov, Lenin'in MA'yı kaleme alırken hedef tahtasına oturttuğu en önemli kişiliktir.

Bogdanov'un işçi sınıfının "kendini" devrimini yapma yeteneğine daha fazla güvendiği yaygın olarak kabul görülür. Siyasal devrimin yerine kültürel olanı ön plana çıkaran

Bogdanov, 1917'de iktidarın Bolşevikler tarafından ele geçirilişine karşı çıkmış, Lenin'in iç savaşta köylülüğe karşı geliştirdiği politikaları kıyasıya eleştirmiş, işçi sınıfının gerçekleştireceği devrime dair Lenin'den farklı bir siyasal hattı savunmuştur. Bolşevikler'e Lenin yerine Bogdanov'un önderlik etmesi durumunda işlerin daha farklı olacağı yönündeki genel kanı, özellikle Batılı akademisyenler arasında genel olarak kabul görmüştür.¹

Bogdanov 1905 Devrimi'nde radikal bir Bolşevik'tir.² Lenin'in görüşlerini paylaşan ve bunları partinin yayın organlarında desteklemeye istekli olan Bogdanov, Lenin tarafından Bolşevik kampa içtenlikle davet edilir. Merkezî, disiplinli bir parti örgütü ve militan bir devrimci program için ateşli bir polemikçidir. Nitekim 1909'da Bolşevikler arasında gerçekleşen ayrışma, Lenin'in Bogdanov'u "Bolşevik Merkez"den istifa etmeye zorlamasıyla ayyuka çıkacak, 1905'in Bolşevik radikalizminden daha da ileri gitmeyi savunan Bogdanov'la yollar ayrılacaktır.³ Bu vesileyle, Lenin'i "sol Menşevik" ve "oportünist" olarak kınayan Bogdanov, onun bir Oktobrist'e⁴ dönüşeceğini iddia edecektir.

Peki, neler oldu da Lenin'in "sol"daki rakiplerinden olan Bogdanov "sağ"a kaydı? Hangi siyasal atmosfer Bogdanov'u silahlı ayaklanma ve sosyalist devrim savunusundan aşamalı bir kültürel devrim taraftarına dönüştürdü? Biliyoruz ki Lenin ile Bogdanov arasında gerçekleşen kopuşun Bolşevizm üzerinde kalıcı bir etkisi oldu. Bolşevikler üzerindeki kontrolünü artıran Lenin, tek "felsefî" çalışmasını kaleme aldı ve *MA* Sovyet felsefi geleneğinin en önemli yapıtaşlarından biri haline geldi.

1. YAŞAMÖYKÜSÜ

1873 yılında bugünkü Polonya sınırları içinde öğretmen

1 Örneğin S.V. Utechin, 1917'de Bogdanov'un parlamenter demokrasiyi tercih etmesini olumlu bir biçimde yorumlarken, 1905-1907 arasındaki devrimci konumunun felsefesinin gerçek bir yansıması olmadığını düşünmektedir (1962: 125 ve 112). Karl Ballestrem (1969: 307) ise şu yorumda bulunur: "Bogdanov ve arkadaşlarının felsefi yaklaşımları kendisine Sovyetler Birliği'nde alan açabilseydi, Sovyet felsefesinin ABD'de olduğu gibi ampirizm ve pragmatizm yönünde gelişmesi kuvvetle muhtemeldi." Bogdanov'un siyasete, kültüre ve siyasal kültüre karşı tavrı hakkında yazılmış en kapsamlı çalışmalardan birinin sahibi olan Zenovia Sochor, Lenin ve Bogdanov'u "sosyalizmin iki vizyonunun" (1988: 20) duyurucuları olarak resmetmiştir. Sochor, "Buharin'in Stalin'e alternatif olduğuna benzer bir biçimde Bogdanov'un kimi açılardan Lenin'e alternatif olduğunu" (1988: 12) öne sürmektedir. Bogdanov'u idealize etme de veya Bogdanov'un sosyalist dönüşüm için tamamen başarılı bir plana ulaştığı sonucuna varmasa da sosyalizmin daha eşitlikçi bir biçimine katkıda bulunacağını düşünmektedir (1988: 233).

2 Bogdanov'u sol-Bolşevik bir sendikalist ve kolektivist olarak tasvir eden Robert C. Williams'ın (1986) işaret ettiği nokta tam da budur. Ancak Williams, Bogdanov'un 1909'dan sonraki devrimci sorunlara ilişkin ortalamacı tutumunu dikkate almamaktadır.

3 Bu gelişmelere dair detaylar için Bales (1968), Yassour (1981) ve Biggart'ın (1981) çalışmalarına bakılabilir.

4 17 Ekim 1905'te Çar II. Nikolay'ın yayımladığı bir manifestoyla kurulan Oktobrist Parti, Çarlık Rusya'sındaki büyük burjuvazinin ve kulakların siyasal temsilciliğini üstlenen liberal bir partidir.

bir aileye doğan Aleksandr Aleksandroviç Malinovski Moskova Üniversitesi'nde doğabilimleri ve Harkov Üniversitesi'nde tıp eğitimi aldı. Kısa bir süre psikiyatr olarak çalıştıktan sonra yaşamının geri kalanında felsefe, siyaset, toplum kuramı, toplumsal psikoloji, ekonomi ve kültür üzerine onlarca metin kaleme aldı. Aslen bir Narodnik olarak politize olan Bogdanov hızla Marksizm'i benimsedi. Bununla birlikte Narodnikler'in merkezîyetçilik karşıtı düşüncelerine sempati duymaya devam etti. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne (RSDİP) kuruluşunda (1898) üye oldu. 1894-1895 ve 1899-1903 yılları arasında iç sürgüne, 1904-1905 ve 1905 Devrimi'nden sonra dış sürgüne mecbur bırakılmasına karşın kendisini esaslı bir Bolşevik olarak kanıtladı. 1905 Devrimi'nde St. Petersburg Sovyeti'nin liderlerindendi. 1904-1907 yılları arasında ilk felsefi üçlemesi *Ampiryomonizm*'i yayımladı. Bolşevizm'den ideolojik kopuşunun sinyallerini veren bu yapıta Lenin sert bir polemik niteliğindeki *MA*'yı yazarak yanıt verdi. Bogdanov'u hedef tahtasına oturtan Lenin, Marksizm ile Ernst Mach'ın idealist neopozitivizminin uzlaştırılmasına büyük bir öfke beslemekteydi. 1908'de Mars'ta geçen ütopyacı romanı *Kızıl Yıldız*'ı, 1913'te devam niteliğindeki *Mühendis Menni*'yi yayımlayan Bogdanov ikinci felsefi üçlemesi *Genel Örgütsel Bilim - Tektoloji*'yi 1913-1922 yılları arasında kaleme aldı. Paylaşım Savaşı'nda Rusya'ya dönerek askerî hekim olarak görev aldı ve Bolşevikler'in 1917'de iktidarı ele geçirmesine aktif olarak katılmadı. Tasfiye edilene kadar Proletkült'ün⁵ yılmaz bir savunucusu olan Bogdanov, yaşamöyküsünü kaleme alan yazarların mutabık olduğu üzere yaşamının geri kalanını bilime adadı. Lenin'in ölümünden hemen sonra Kamenev, Zinovyev ve Buharin'in partiye katılma tekliflerini reddetti. 1926'da Moskova'da Kan Nakli Enstitüsü'nü kurdu; bir sonraki yıl enstitüdeki çalışmalarının sonuçlarını bir kitap haline getirdi. 1928'de ölümcül bir hastanın kanıyla kendi kanını değiştirerek yaptığı bir deneyin sonucunda yaşama veda etti.

2. LENİN'LE TANIŞMA

RSDİP'nin 1903'teki ikinci kongresi Lenin'in Plehanov'la ilişkisini olumsuz hale getirirken, Bogdanov'la daha yakın temas kurmasına yol açacaktır. Bogdanov Londra'daki kongrede bulunamamasına karşın kongre sonrasında Bolşevikler'e katılacak, Lenin'le ilk buluşması 1904'ün yaz başında Cenevre'de gerçekleşecektir. Partiden neredeyse yalıtılmış bir biçimde, sürgünde olan Lenin, Bogdanov'un Rusya'dan gelişini memnuniyetle karşılayacaktır. Bolşevikler'e gerekli olan yayın, kalemi kuvvetli olan Bogdanov'un önerisiyle hayata geçecektir. Bazarov, Lunaçarski vd. genç aydınları da katkı koymaya ikna eden Bogdanov, St. Petersburg ve Moskova'daki işçilerin desteğini almayı da ihmal etmez. Ağustos'u Lenin'le, *Vpered*'in ("İleri") planlamasıyla Lac de Bret'de geçiren Bogdanov yazarları ve okurları hare-

5 Proletkült'e dair derli toplu bir kaynak için bkz. Mally (1990).

kete geçirmek için Rusya'ya dönecek, aynı yılın Aralık ayında *Vpered*'in yayımlanmaya başlaması için Cenevre'ye dönecektir.

Lenin ve Bogdanov tanıştıklarında, son yapıtlarını değiş tokuş ederler. Lenin 1903 Parti Kongresi'ne katkısının bir kopyasını sunarken, Bogdanov *Ampiryomonizm*'in ilk cildini Lenin'e verir. Lenin'in *Ampiryomonizm*'e yaklaşımı yeni kurulan dostluğu pekiştirecek türde değildir. Kitabı okuduktan sonra Plehanov'un Bogdanov'u bu kadar sert bir şekilde eleştirmekte haklı olduğuna ikna olduğunu yazar.

3. AYRIŞMAYA DOĞRU

1905'in Aralık'ındaki olaylar Bogdanov'un tutuklanmasına yol açar. Bu esnada merkez komite üyesi olarak, St. Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin yürütme komitesinde yer almaktadır. Yürütme komitesinin diğer üyeleriyle birlikte ifşa edilir ve 1906'nın yazına kadar hapiste kalır.

Bolşevikler'in liderliği için Leninistler ve Bogdanovcular arasında 1907-1909 yılları arasında süregelen mücadele 1909'daki ayrışmayla zirve yapacaktır. Hem Leninistler hem de sol-Bolşevikler (*Vpered* grubu) siyasal meşruiyetlerini 1904'ün Ağustos ayında İsviçre'de Lenin'in önderliğinde 22 Bolşevik'in katıldığı ve III. Parti Kongresi için çağrının yapıldığı konferansta aramaktadır (Schwarz, 1967: 257-266). Meşruiyeti sağlayacak bir başka etmen, maddi kaynakların ve merkezî gazete *Proletarii*'nin kontrolüdür.

İşçi sınıfının "kültürel" gelişimi sol-Bolşevikler'in düşüncesinde belirgin bir şekilde ön plandadır ve sol-Bolşevikler, yayıncılık faaliyetlerinin buna katkıda bulunması konusunda ısrarcıdır. 1908 Ocak'ında, Rus halk kültürü üzerine çalışmak için Capri Adası'ndaki Gorki'ye katılan Lunaçarski'nin projesi kısa bir süre sonra *Rusya Tarihi Ansiklopedisi* adlı başka bir proje ile birleşecek ve söz konusu proje Fransız Aydınlanmacıları'nın yayımladıkları *Ansiklopedi*'nin sosyalist bir muadili olarak tasarlanacaktır. Bogdanovcular 1905 Devrimi'nden sonra saf değiştiren entelektüellerin yerine işçi kadroları eğitmek için bir parti okulunun kurulmasını önermektedirler.⁶

Duma seçimleri üzerine Lenin ve Bogdanov arasındaki anlaşmazlık⁷ bu nedenle dar bir taktiksel fikirden

çok, Rusya içinde meydana gelen değişikliklerin ve bu değişikliklere yanıt vermede Marksist entelijansiyanın rolünün temelde farklı çözümlemelerini yansıtmaktadır. Bogdanov'un epistemoloji alanındaki "revizyonizm" iddiası da kendisi ile Lenin arasındaki çekişmenin temel nedeni değildir.

Lenin ve Bogdanov 1904'te Bolşevik hizbi birlikte güçlendirme kararı aldıklarında, materyalizm konusundaki felsefi farklılıklarını bir yana koymaya karar vermişlerdi. Bundan sonra, söz konusu başlık Bogdanov ve Plehanov tarafından alenen tartışılmış olsa da Bolşevikler felsefi farklılıkların siyasi ilkeleri zedelediği görüşüne bağlı kaldılar ve 11 Şubat 1908'de *Proletarii*'nin yayın kurulu oybirliğiyle bu tartışmada taraf tutmama kararı aldı. Aynı toplantıda, Lenin'in editöryel "tarafsızlık" politikasını, yalnızca felsefi tartışmayı değil, aynı zamanda Bogdanovcular'ın politik görüşlerini de *Proletarii*'nin sayfalarından çıkaracak şekilde yorumlamak istediği ortaya çıktı.

Lenin'in niyeti, 1908'in ilk aylarında Bogdanov'un en yakın iki yoldaşı Gorki ve Lunaçarski ile olan ilişkilerinde açıkça görülmekteydi. Duma seçimlerine karşı yaklaşımlarında ve ideolojik konumlanışlarında her ikisinin Bogdanov'un görüşlerini paylaştığının farkında olan Lenin, *Proletarii*'ye katkılarının hiçbir "Bogdanovculuk" emaresi içermediğinden emin olarak iş birliğini güvence altına almayı amaçladı. Gorki ile yazışmalarında belirgin bir biçimde ampiryokritisizmi kınamakta ve Gorki'nin makalelerinden Bogdanov'un felsefesinden esinlenen tüm bölümleri çıkarması gerektiğini tavsiye etmekteydi.

Lenin ile Bogdanov, Lunaçarski ve Gorki arasındaki ilişkiler kırılma noktasına yaklaşmaktaydı. 10-17 Nisan 1908 tarihleri arasında iki taraf, anlaşmazlıklarını çözmek için son bir girişimle Capri Adası'nda bir araya geldi.⁸ Bununla birlikte, Bogdanovcular'ın Duma'da da Lenincilerden daha fazla olan pozisyonlarını terk etmeleri için hiçbir neden yoktu. Lenin, Capri buluşmasının hemen ardından Bogdanovculuk'a eleştiri oklarını yöneltti. Mart ayı sonunda, Marx üzerine bir antolojide yayımlanmak üzere sunulan "Marksizm ve Revizyonizm" başlıklı bir makalede, ampiryokritiklerin tarafında olmadığını (her ne kadar sadece bir dipnotta olsa da) önceden dile getirmişti.⁹ Mayıs ayında British Museum'da Bogdanov'a yönelik eleştirisi üzerinde çalıştı ve 15 Mayıs'ta Bogdanov'un Cenevre'de vermesi planlanan bir konferansta aleyhine kullanılmak üzere "Bir Öğretim Görevlisine On Soru"yu kaleme aldı.

6 *Proletarii*'nin genişletilmiş yayın kurulunun Haziran 1909 tarihli toplantısında Bogdanov, eğitim ve propagandanın "çalışmalarının Duma seçimlerinden daha önemli bir parçası olduğunu" ilan edecektir (Aktaran Biggart, 1981: 141).

7 1905 Devrimi'nden sonraki yıllar sosyalist hareket ve özellikle Bolşevikler açısından bir kriz başlangıcına denk düşmektedir. İkinci Duma'nın 1907'de feshedilmesiyle birlikte siyasi partilerin faaliyetleri de kısıtlanınca, Sosyal Demokratlar arasındaki anlaşmazlık ayyuka çıkar. Lenin, yeni bir devrim dalgasına çok zaman olduğundan yasal yolların zorlanmasını savunurken, Bogdanov devrimin kısa bir süre

sonra kaldığı yerden devam edeceğini, dolayısıyla Bolşevikler'in parlamentarizme sapmaması gerektiğini düşünmektedir.

8 Lenin'in Capri'yi ziyareti sırasında çekilen fotoğraflardan Gorki ve Bogdanov'un yanı sıra yayıncı I.P. Ladijnikov, V.A. Bazarov ve Krasin'in Bolşevik yoldaşı A.M. Ignatiyef'in de bulunduğunu biliyoruz.

9 Antoloji ayrıca Bazarov, Vorovski ve Rojkov'un katkılarını da içermekteydi. Lenin katkısını resmî bir savaş ilanı olarak nitelendirdi ve bu onun felsefi karşıtlarıyla bir arada yer aldığı son ortak girişim oldu.

Bogdanov'la Lenin arasındaki ayrışmayı körükleyen nedenlerin başında siyasete yaklaşımlarındaki farklılık yer almaktaydı. Lenin 1907'den sonra, Rusya'da mevcut her türlü yasal yöntemi kullanarak -Duma seçimlerine katılım da dahil olmak üzere- ihtiyatlı bir şekilde partiyi yeniden inşa etmeye çalıştı. Öte yandan Bogdanov, sol-Bolşevikler'in proletarya arasında sosyalizmi propaganda etmesine ve silahlı ayaklanmayı örgütlemesine önem vermektedir. Lenin bu görüşü *otzovizm* olarak yaftaladı ve yıllarca pek çok makalesinde taraftarlarına saldırdı.¹⁰ Bogdanov 1910'da dahi, sol-Bolşevikler'in acil sosyalist devrim talebini tekrarlamaya devam etmekteydi. Yeni bir ayaklanma için askeri-devrimci hazırlığın zorunluluğunda ısrarcıydı. Lenin, devrimci pratik düzleminden bakıldığında, Stolypin'in karşıdevrimci programının yarattığı atmosferde sosyalist devrimin Donkişotvari ideallerinin peşinden gitmek için partisinin enerjisini boşa harcamasına izin vermeyecekti.

Ayrışmanın bir başka nedeni felsefiydi. Lenin daha önce devrimin pratik gereklerini felsefi tartışmaların üzerine koymuş, 1904'te Bogdanov'un desteğini kazanmak için "felsefi tarafsızlığa" olur vermişti. Bununla birlikte, her zaman ortodoks bir Marksizm'i tercih etmişti. Lenin ve Bogdanov'un söz konusu süre boyunca iyi anlaşamaları anlaşılabilir bir durumdu. Değerlendirmesi daha zor olan, Lenin'in Bogdanov'un felsefesini alenen gözden düşürerek onunla kişisel ve siyasi bağlarını koparmak isteyip istemediğiydi. Bogdanov, siyaseten çok fazla bağımsız davranıp parti disiplininden uzaklaştığı ölçüde, iktidarı hedefleyen Lenin'in eleştiri oklarının hedefi haline gelecekti. Öte yandan Lenin'in mektupları, onun bu felsefi tartışmanın siyasi ittifaklarını etkilemesini istemediğini göstermektedir. 1908 Şubat-Nisan ayları arasında Gorki'ye mektuplarında, felsefeyi ayrı bir konu olarak tutmaktan yanadır (Lenin, 1978: 448-454). 1 Temmuz 1908'de V.V. Vorovski'ye yazdığı bir mektupta, Bogdanov'u felsefeyi siyasete alet edip hizip mücadelesine dönüştürmekle suçlamaktadır. Ayrışmaya giden süreçte Bogdanov'un müttefiki değil de rakibi olduğuna göre, eleştirisini geri çekmek için artık bir neden de kalmamıştı. Bogdanov'un bilgi kuramı, idealizmi ve politik hataları arasında doğrudan bir bağlantı gören Lenin, bunun nihayetinde devrimci harekete ihanetle sonuçlanacağını *MA*'da ifade edecekti.

4. TASFİYE, "VPERED" VE SONRASI

1909'da Leninistler ile sol-Bolşevikler arasındaki ilişkiler, sol-Bolşevikler'in Capri Adası'nda kurmayı planladıkları parti okuluyla daha da sertleşir. Haziran ayında

10 Rusça "geri çağırma" fiilinden türetilen *otzovizm* taraftarları olan Otzovistler, 1908'de Bolşevikler arasında görüş ayrılığı sonucu ortaya çıkan grubu tanımlamaktadır. 1905 Devrimi'nin 1907 yılına girildiğinde geri çekilmesiyle beraber Bolşevikler, 3. Duma'ya katılıp katılmayı tartışır. Lenin, Zinoviyev ve Kamenev Duma'ya katılmayı savunurken, Bogdanov, Lunaçarski ve Mihail Pokrovski Duma'daki vekillerin geri çağırılmasını savunmuşlardır. İkinci grubu oluşturanlar Otzovistler olarak anılacaktır.

Proletarii'nin genişletilmiş yayın kurulu toplantısında ortaya çıkan bu girişim sonrasında Leninistler Bogdanov'u Bolşevik Merkez'in dışında bırakırlar. Bogdanov'un merkezden atılmaya vereceği ilk yanıt, *Vpered*'in (adını 1904'teki yayından alan, Bogdanov'la benzer doğrultuda hareket eden radikal Bolşeviklerin birliği) kurulması ve Capri ile Bologna'da işçiler için iki okulu hayata geçirmesi olacaktır (Biggart, 1981). Her iki okulun müfredatını tasarlama sürecinde, varoluşun bilinçle özdeş olduğu argümanını geliştirmeye başlayan Bogdanov, ideoloji ya da kültürün, toplumların yaşamında örgütsel bir işlev gördüğünü öne sürmektedir. Dolayısıyla sosyalist bir devrimin mümkün hale gelmesinden önce işçi sınıfı arasında sosyalist ve proleter bir ideolojinin yaratılmasını şart koşmaktadır. Bogdanov sosyalizmin taraftar bulmasının yegâne mantıksal koşulunun siyasi devrimi örgütlemektense, işçi sınıfının ideolojisinin değiştirilmesi olduğu iddiasındaydı. Söz konusu ideolojiyi Proleter Kültürü olarak tanımladı ve bu onun 1909 yılından (Bolşevik Merkez'den çıkarılmasından) 1920'ye kadar (Proletkült'ten istifası istendiği zaman) faaliyetlerinin odak noktası haline geldi.

Kuşkusuz, Paylaşım Savaşı'nın patlak vermesi ve Lenin'in "Alman hattını" terk etmesi, kendisi ile *Vpered*'in bazı üyeleri (özellikle Lunaçarski) arasında bir uzlaşma için uygun koşulları yarattı. Ancak birçok açıdan Leninistler ile Bogdanovcular ayrı durmayı tercih ettiler. 1917 siyasal krizini öngören ve silahlı ayaklanmanın önemini vurgulayan Bogdanovcular, 1917'den önce RSDİP'nin tüm bileşenlerinin hedefi olan "demokratik" bir cumhuriyet fikrine sadık kaldılar. Birleşik Sosyal-Demokrat Enternasyonalistler'le ilişki kurmuş olan Bogdanov'a göre, Sovyetler'den çok Kurucu Meclis Rusya'nın siyasi kurumlarının dönüşümünü etkilemeliydi. Proletkült'ü devrimin hemen arifesinde kuran Bogdanov ve arkadaşları, işçi sınıfının "hegemonyasının" yalnızca iktidarın ele geçirilmesi ve üretim araçlarının toplumsallaştırılmasıyla elde edilemeyeceğine, bunun için uzun bir kültürel değişim döneminin gerektiğine ikna olmuşlardı.

1921'de Yeni Ekonomi Politikası'nın (NEP) uygulamaya konmasının ardından, Proletkült'ten ve Bogdanov'un düşüncelerine bağlılık gösteren siyasi gruplardan Sovyet rejiminin merkezîyetçiliğine yönelik sıklıkla eleştiriler yükselmekteydi. 1920'lerin sonuna gelindiğinde, proletaryanın "kültürel hegemonyası", devlet ve parti kurumlarında çalışan daha genç bir komünist kuşak tarafından savunulacaktı.¹¹ Lenin'le olan mücadelesine ve devrimle birlikte ele alınan tarih yazımına karşın, Bogdanov'un ölümü sırasındaki itibarı beklenenin üzerindeydi. 1926 gibi görece geç bir tarihte Lunaçarski, Bogdanov ile Lenin arasındaki felsefi tartışmada, ortodoksluk ile sapkınlık arasındaki çizginin nereye çekilmesi gerektiğini söylemek için henüz çok erken olduğunu yazabilmekteydi. Devrim sonrasındaki Sovyet

11 Sosyalizmin inşa ediliş sürecindeki olguların etrafı bir derlemesi için bkz. Fitzpatrick (1984).

tarihçiliğinin en önemli isimlerinden Mihail Pokrovski, Bogdanov'un 1905-1917 yılları arasında kültür cephesindeki faaliyetlerinin önemini vurgulamaktaydı.

Lenin'in Proletkült ideolojisine karşı mücadelesi, Sovyet kültür tarihinin önemli bir parçasıdır. Bu alana dair kaleme alınmış literatür, Proletkült liderliğinin parti ve hükümetten özerklik talebine karşı Lenin'in proleter kültür hakkındaki açıklamalarının ayrıntılı bir şekilde ortaya konmasını sağlamıştır. Açıklamaları aynı zamanda kültürel mirasa karşı nihilist bir tavra ve doğrudan torna tezgâhındaki işçiden alınan, laboratuvar ortamında oluşturulmuş, proleter bir kültür çabasına yöneliktir. Proletkült önderliğinin merkez komiteye açıkça karşı çıktığı ve özerklik sorununu Parti Kongresi'ne taşımaya çalıştığı devrim sonrası yıllarda Lenin, çeşitli bağlamlarda, partinin kitleleri eğitmede ve halkın kültürel faaliyetinde merkezî bir role sahip olduğunu ve kültürün partizan doğasını açığa vuran konuşmalar yapıp yazılar kaleme aldı. Yetişkinlerin Eğitimi Kongresi'nde Komünist Parti'nin öne sürdüğü politikanın önceliğinin açıkça kabul edilmesi gerektiğine vurgu yapan Lenin Proletkült'e eleştiri oklarını yöneltmekteydi:

Yetişkin eğitimi, eski sınırlardan ve alışkanlıklardan kurtarılmış eğitimi yayma yolundaki bu ilk adımları atarken, başlangıçta iki engelle başa çıkmak zorunda kaldık. Biri, (...) kendi bireysel teorilerini test etmek isteyen (...) burjuva aydınlarının çokluğu (...) ve (...) çoğu zaman en absürd fikirler yeni bir şeymiş gibi yüceltiliyordu, doğaüstü ve aykırı olan şeyler saf proleter sanatı ve proleter kültürü olarak sunuluyordu (Lenin, 2011: 297-298).

Lenin 1905 yılındaki *Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı* broşüründen beri kültürün partizan rolü düşüncesini geliştirirken, Proletkült'ün daha sonra ortaya çıkacak partiden ve proletarya diktatörlüğünden bağımsızlık talebine karşı da mücadele etmekteydi. Öte yandan, Proletkült'ün estetiğe dair görüşleri ile Fütüristler'in kuramları ve ikisinin ortak ideolojik temeli (Bogdanov'un idealist sistemi) arasındaki derinlerde yatan bağ ortaya çıkarmaya çabalamaktaydı. Lenin'in tüm konuşmalarında, merkez komitenin proleter kültür sorununa dair kararlarında ve Proletkült'ün ideologlarının eleştirilmesinde düzenli olarak Fütüristler'e ve Machçılık'a referansta bulunulur. Devrimin ilk yıllarında Proletkült açısından özerklik vurgusu, köylülüğe ve entelijansiya karşı alınan sekter tavır ve kendisini toplumsal yaşam ve mücadeleden izole etme çabası ön plandadır. Proletkültçüler laboratuvarlarında her tür müdahaleden, birikimden vb. arınmış bir kültür inşa etmeye çalışmaktadır. Bu dönemde kendilerini, Fütürizm de dahil olmak üzere, sanattaki tüm eğilimlerden uzaklaştırırlar.

Lenin, Machçılık ve Fütürizm'in genel olarak proleter kültüre ve özel olarak da Proletkült'e muhalif olduğuna inanıyordu. Merkez komiteye 1 Aralık 1920'de yazdığı

"Proletkült Hakkında" başlıklı mektupta söz konusu tehlikeyi dile getirmekteydi:

Felsefede burjuva görüşleri (Machçılık), 'proleter kültür' kisvesi altında işçilere sunuldu. Ve sanat alanında işçilere saçma, çarpık beğeniler (Fütürizm) aşıldı; işçilere kendi yarı-burjuva felsefi 'sistemlerini' ve icatlarını dayattılar (Denisova, 1964: 40).

Lenin aynı dönemde, Lunaçarski'yi Fütürist yapıtları derlemelere aldığı için defalarca eleştirmektedir. Mihail Pokrovski'ye yazdığı bir mektupta Lunaçarski'nin Fütürizm'den mümkün mertebe uzak tutulması gerektiğini dile getirirken "Yoldaş Pokrovski... Tekrar ve tekrar Fütürizm vb. karşı mücadelede yardımınızı diliyorum. Güvenilir Fütürizm karşıtları bulmak mümkün değil mi?" diye sormaktadır (Denisova, 1964: 40). Lenin'in Proletkült liderliğine karşı mücadelesi ve proleter kültürü üzerine ifadeleri çok çeşitli ideolojik ve estetik meseleleri bir arada ele almaktadır ve tüm eleştirilerin özü, yaratıcı sanatlarda nihilizmin ve sekterliğin ortak temeli olan Bogdanov'un idealizmine yöneliktir. Lunaçarski sonradan kaleme aldığı Lenin'e dair anılarında, Lenin'in o dönemde Bogdanov'un Proletkült'te oynadığı başlıca role yönelik memnuniyetsizliğini ve hatta düşmanca tavrını ifade etmiştir (Denisova, 1964: 40).

5. BOGDANOVÇULUK

5.1. Kalkış Noktası

Bogdanov'un bilimsel dünya görüşü üzerindeki en önemli etkiyi monizm¹² taraftarları gerçekleştirmiştir. Aralarında Monistler Birliği'nin¹³ kurucusu ve ekoloji terimini literatüre kazandıran Alman hekim ve filozof Ernst Haeckel (1834-1919) ile Letonya doğumlu Alman kimyager ve filozof Wilhelm Ostwald'ın¹⁴ yer aldığı Monistler 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçerken bilimdeki dönüşümün önde gelen isimlerindendir. Haeckel, Almanya'da Darwin'in evrim kuramının en büyük temsilcisi ve öjeninin destekçisiyken, on sekizinci yüzyılın sonlarında ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında yeni bir doğabilimi yaratmaya çalışan doğa filozoflarından fazlasıyla etkilenmişti.¹⁵ Goethe'den özellikle etkilenen Alman düşünür, ruh ile madde arasındaki ikiliğe karşı çıkmalarının kaynakları olarak Lucretius, Bruno ve Spinoza'yı kendisine referans almaktaydı. Tümünün "kozmosun birliğini, enerji ile madde arasındaki ayrılmaz bağlantıyı" gösterdiğini savundu (Haeckel, 1894: 5). Haeckel'in

12 Monizm ya da tekçilik, her şeyin bir tek zorunluluğa, maddeye, ilkeye ya da enerjiye bağlı olduğunu iddia eden veya tek bir tözden kaynaklandığını savunan felsefi görüş. Kökenlerini Parmenides'e kadar götürmek mümkündür.

13 Haeckel'in Bogdanov için önemini ikna edici bir biçimde tartışan bir kaynak için bkz. Adams (1989).

14 Alexander Vucinich (1976), Ostwald'ın enerji biliminin Bogdanov'un tüm yapıtı üzerinde derin bir etki bıraktığını yazar.

15 Haeckel'in düşüncelerinin kökenleri ve yapısı için bkz. Bramwell (1989).

varisi, monizmin Almanya'daki temsilcisi ve Monist Birlik'in başı olan Ostwald, yalnızca Haeckel'in değil, Mach'ın fikirlerini de ilerleten bazı bilim insanlarının lideriydi. Mach, sınanamayan tüm hipotezlerin bilimden çıkarılması gerektiği ve bilimin sezgisel olarak makul bir ilke benimseyerek ve ardından tüm belirli fikirleri bu ilkeyle uyumlu hale getirmeye çalışarak ilerlemesi gerektiği gerekçesiyle atomculuğa karşı çıkmaktaydı. Ostwald ise gözlemlenebilir tüm fenomenlerin enerji ilkesine indirgenmesini savunmakta ve tüm bilim dallarının enerji bilimi açısından geliştirilmesini önermekteydi (Haeckel, 1894: 5). İlk başta sadece cansız madde bu ilkeye indirgenecekti; sonra yaşama ait fenomenler de bu ilkeye dahil edildi ve nihayet 1900'den itibaren Ostwald psikolojik fenomenleri de enerjik süreçlerin bir parçası olarak ele almaya başladı. Ostwald'ın programını kendi kavram ve önermeler şemasına entegre eden Bogdanov, toplumu doğanın ayrılmaz bir parçası, bilimsel olarak ölçülebilen ve doğal süreçlere tabi enerjik bir süreç olarak betimlerken, bu şema açısından toplumsal sistemlerin tarihsel ardışıklığının bir yorumunu ve yeni bir bilgi kuramını formüle etti.

Yukarıda bahsedilen kültürel atmosferin sonuçlarını, yüzyılın başından önce Nikolay Berdyaev ile Aleksandr Bogdanov arasında Marksizm'in bilimsel temelleri bağlamında başlayan, Bogdanov ile Lenin arasında 1905 Devrimi'nden sonra devam eden ve Lenin'in MA'yı 1909'da yayımlamasıyla doruğa çıkan tartışmalarda gözlemlenmek mümkündür.

Nikolay Berdyaev, ilk felsefi eseri *Toplumsal Felsefede Öznellik ve Bireycilik*'te, halkçılığın ve Marksizm'in "ahlaki ikilemleriyle" hesaplaşmaya çalıştı. Öznellik idealizm sorunundan (ve dolayısıyla bireysel ahlaki sorumluluk sorunundan) kaçınmaya çalışan devrimcilerin ihtiyacının farkına varan Berdyaev, devrimci hareketi haklı çıkaracak nesnel bir ahlaki standart aradı. Berdyaev, sosyalizmin tarihsel olarak kaçınılmaz olduğu şeklindeki Marksist argümandan yararlanmış olsa da "nesnel olarak ahlaki ve nesnel olarak adil" bir temel için Marx'ın ötesine geçilmesi gerektiğini iddia etti ve bu ahlaki olarak mutlak olan şeyi Kant'ta buldu.

Bir bilgi teorisi olarak etik, Kant'ın eleştirel felsefesini başlangıç noktası olarak almalıdır... Adalet kategorisi aşkın olan bilincimize verilir ve bu etik a priori, ahlaki deneyimi ve ahlaki yaşamı mümkün kılan şeydir (Edie ve ark., 1969: 153).

Berdyaev'in ahlaki sorunu formülasyonu, ortodoks Marksistler için biri psikolojik diğeri felsefi olan iki temel sorun ortaya çıkarmaktaydı. İlk olarak, neo-Kantçı idealizm ile devrimci hareketten kopuş arasında herhangi bir ilişki olup olmadığına bakılmaksızın, Berdyaev gibi neo-Kantçıların sosyalizme bağlılıklarını kaybettikleri bir gerçektir. Berdyaev, sosyalist devrim için nesnel olarak etik bir gerekçeye ulaşmış olmasına karşın, buna göre hareket etmedi. 1903'te kendisini "eleştirel

Marksist" olarak adlandırdı ve 1909'da devrimci hareketten kararlı bir şekilde ayrıldı. Görünüşe göre, Kant'ın kategorik zorunluluğu, bireye ahlaki bir sorumluluk yükleyerek, Marx'ın tarihsel bakış açısının sağladığı sosyalist devrimin haklılığına olan güveni geçersiz kılmıştı. Hem Bogdanov hem de Lenin bu noktayı eleştirel bir biçimde kaleme aldılar. İkinci olarak, Berdyaev'in ortaya koyduğu felsefi sorun aşılması güç yanlar barındırıyordu. Ortodoks Rus Marksistleri Plehanov'un ardından kendilerini materyalizme, determinizme ve bilimsel sosyalizme adanmışlardı. Bu nedenle Berdyaev'i çürütmek için çok az gerekçeleri vardı. Sonuçta, bilimin dayandığı kavramları gerekçelendirmek -nedensellik, zaman vd.- Kant'ın amacıydı. Kant, a priori düşünce kategorilerini öne sürüp Britanyalı ampiristlerinin şüpheliğinin üstesinden gelerek dış dünyanın nesnellliğini yeniden kurmaya ve olası bilimsel nesnelliği oluşturmaya çalıştı.

Sonuç olarak, Kant'ın a priori etik eleştirisine ampirik bir eleştiri getirmeyi üstlenen herhangi bir Marksist, Marksizm'in bilimsel, materyalist temelini altında yatan diğer kavramları da gözden düşürdü. Berdyaev'e göre ampirik olarak, nedensellik ilkesinin evrensel uygulanabilirliği fikrine olduğu kadar, insanın kendi içinde sonlu olduğu nesnel etik bir norma ulaşmak da imkânsızdı. Bu nedenle, bilimsel sosyalizme meydan okuma, Berdyaev'in özgürlük, ahlak ve Tanrı'nın da a priori kategoriler olduğu konusundaki ısrarında yatıyordu.

Berdyaev Marksizm'e bağlı kaldığı dönemde aktif sosyal demokrat devrimciler arasında küçük bir kitleye sahipti. Sözü ettiği Marksizm'in krizinin, yüzyılın başında sürgünde olan RSDİP'nin liderlerine ıstırap çektiren örgütsel ve programatik krizle hiçbir ortak yanı yok gibi görünüyordu. Bununla birlikte, Rus Marksizmi'nin krizinin hem felsefi hem de örgütsel sonuçlarını anladığını düşünen tek sosyal demokrat devrimci Aleksandr Bogdanov'du. Bogdanov ve Berdyaev, Berdyaev'in *Toplumsal Felsefede Öznellik ve Bireycilik*'i yazdığı sırada (1899) Vologda'da sürgündeyken tanıştılar. Vologda'da günün en önemli konusu siyaset değil felsefeydi. Berdyaev ve Bogdanov, devrimci sürgünler arasında mücadele halinde olan iki farklı çevrenin başına geçti. Berdyaev, Marksizm ve neo-Kantçı idealizmin sentezini ileri sürerken, Bogdanov "burjuva" idealizmini çürütmeye ve Marksizm'in bilimsel temellerini savunmaya çalıştı.

Berdyaev'in Marksizm'in bilimsel temelini altüst ettiğini kabul eden Bogdanov, Kantçı kategorilere dayanamaksızın kesinlik sağlayabilecek bir ampirizm biçimi aramaktaydı. Epistemolojinin tartışmadaki merkeziyetini fark etti, ancak (felsefedeki dönemsel eğilimlerin ışığında) Plehanov'un "yansıtmacı" bilgi kuramına dayanmayı reddetti. Ernst Mach'ın ampiryokritisizminin ardından katı bir ampirizmi benimsedi ve her türden a priori bilgiyi reddetti. Mutlak hakikat, neden-sonuç ve mutlak zaman-mekânın yanı sıra mutlak ahlaki değerleri de karşısına aldı. Bogdanov, gerçekliği deneyim

açısından tanımlarken, gerçek dünyanın insan algısıyla özdeşliğini öne çıkardı. Bogdanov'un evreni monist/tekçi bir sistemdi, ancak söz konusu tekçilik "deneyimin sistematize edildiği bir tür örgütsel düzenlemeydi (Rowley, 1996: 5)."

Bogdanov'un felsefi konumlanışı, Machçılık'ın ayırt edici bir varyasyonunu temsil etmektedir.¹⁶ Toplumsal olanın önemini vurgulayan Bogdanov, nesnelliğin temelini kolektif deneyimde yattığını düşünmektedir. Gerçeklik -fiziksel dünya- sadece "toplumsal olarak kabul edilmiş, toplumsal olarak uyumlu, tek kelimeyle, toplumsal olarak örgütlenmiş deneyimdir (Bogdanov, 2020a: 42)." Deneyimin toplumsal örgütlenmesinden doğan dünya anlayışı, ideolojik bir oluşum ve dolayısıyla üstyapısal bir fenomendir. Marx'ı takip eden Bogdanov bu fenomenin kaynağının teknolojiyle özdeşleştirdiği üretim güçleri ve ilişkilerinde olduğunu savunur. "Örgütleyici sınıfı" ile "uygulayıcı sınıf" arasında bir çizgi çeken düşünür, sınıf kavramına teknokratik bir dönüşüm geçirir. Göreceliğin etkisini yazdığı pek çok satırda görmek mümkündür: "Benim için Marksizm, herhangi bir hakikatin koşulsuz tarafsızlığının reddedilişini, her mutlak hakikatin inkârını içerir (Bogdanov, 2016: 16; Bogdanov, 2020a: 32)." Hakikat "ancak belirli bir çağın sınırları dahilinde" nesnel olabilir (Bogdanov, 2020b: 6). Madde ve ruh kavramları, deneyimin örgütlenmesi için araçlardır: "madde ve ruh, toplumsal faaliyetle ilişkilidir; ilki zorunlu nesnesi, ikincisi ise örgütleyici biçimidir." Materyalizm idealizmden "emeğin dünya görüşüne daha yakın" olsa da her iki felsefi konumlanış da nihayetinde maddeyi ve ruhu "görelî olmayan veya mutlak bir şey" olarak temsil eden, "kendi-için ve kendinde" var olan fetişizmin biçimleridir (Bogdanov, 2016: 64). Mach gibi Bogdanov da bireysel benliği reddeder. Deneyimin örgütlenmesi temelde kolektiftir ve bireyi aşar (Williams, 1986: 132).

5.2. Ampirizm ve Hakikat

Bogdanov'un bilgi kuramı açıkça ampirist geleneği sahiplenmektedir. Bu kurama göre bilgi, gizli bir neden, madde veya öz gibi deneyimi aşan herhangi bir şeye dayanmadan duyuyla algılanan deneyime verilen tepkileri ilişkilendirir. Bu bağlamda Bogdanov, Berkeley ve Hume'u takip etse de Berkeley'in duyuların Tanrı tarafından yaratıldığı kuramını reddetmektedir. Bilim felsefesine olan ilgisini paylaştıkları için Avenarius ve Mach'ın ampirizmine daha yakındır: ampirist bir bilgi kuramı, her şeyden önce, farklı bilim dalları tarafından yapılandırılan ve ifade edilen deneyim ve bilgiyi çözümlemelidir. Ama aynı zamanda bilim ve ideoloji arasındaki ilişkiyle de ilgilenmelidir.

Öte yandan, Bogdanov'un hakikat kuramı, ampirist önermelerini takip etmektedir. Buna göre bilginin görevi, deneyimi kavramlar, ifadeler, kuramlar şeklinde örgütlemektir. Bir kuramın yeterliliğini veya doğrulu-

ğunu yargılamak için deneyimlerimizin dışına bakma imkânı yoktur ve Bogdanov'a göre buna gerek de yoktur. Bir ifade -doğru olabilmek için- durumun ne olduğunu mutlak olmayan bir biçimde dışavurmalıdır. Bu noktada şu soru sorulmalıdır: Bilginin iyileştirilmesinin ardındaki itici güç ve ölçüt nedir? Bogdanov'a göre, insanların pratik ihtiyaçları, bilginin iyileştirilmesi için temel itici güçtür. Ölçüt ise, mantıksal tutarlılığın yanı sıra, belirli bir bilgi gelişiminin mevcut bir pratik ihtiyaca cevap verip vermediğinde yatmaktadır.

5.3. Tarihsel Materyalizm

Bilginin doğduğu toplumsal bağlamdan bağımsız olarak hiçbir rasyonalist ölçütün bulunamayacağı, Marx'ın temel yaklaşımlarından biridir. Marksist olmanın asgari koşullarını yerine getiren herhangi bir Marksist ancak toplumların dinamik yapılarını açıklayan tarihsel materyalizm kuramı içinde bir bilgi kuramı geliştirebilir. Bogdanov'un bilgi kuramı da ancak üzerinde değişiklikler yaptığı tarihsel materyalizm bağlamında tam olarak anlaşılabilir. Erken dönem yapıtı *Ekonomi Biliminin Temelleri*'nde Marx'a yaslanan Bogdanov, toplumların gelişim çağları için oldukça farklı bir yorumda bulunmaktadır: ilkel kabile komünizmi, toplumun patriyarkal kabile örgütlenmesi, antik kölelik, feodal toplum, küçük burjuva toplumu, meta kapitalizmi, sanayi kapitalizmi: manüfaktür, sanayi kapitalizmi: mekanik üretim, sosyalist toplum. Her bir çağda şunları belirlemeye çalışır: (1) toplum ve doğa arasındaki ilişkiler, her şeyden önce teknoloji düzeyi; (2) toplum içindeki üretim ve dağıtım ilişkileri; (3) toplumsal psikolojinin özellikleri; (4) gelişme eğilimleri (Ballestrem, 1969: 303).

Marx, Engels ve Plehanov tarafından formüle edildiği şekliyle tarihsel materyalizmi "revize" ettiğini öne süren Bogdanov temelde iki noktada ortodoksiden ayrılmaktadır: **(1)** Bogdanov, tarihi diyalektik bir süreç olarak, özellikle de karşıtlıklar arasındaki mücadeleler açısından yorumlamaktan rahatsızlık duyar. Sempatî beslediği filozoflar arasında Hegelci terminolojiyi kullanmak açıkça kötü bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bogdanov diyalektik kategorilerin yararlılığının tarihsel olarak sınırlı olduğunu ve tarihsel materyalizmin içeriğinin artık farklı bir biçimde ifade edilmesi gerektiğini dile getirmektedir (Ballestrem, 1969: 303). Bogdanov, tarihsel materyalizmi "toplumsal seçim", "toplumsal çevreye adaptasyon", "toplumsal denge" ve "uyum" açısından sosyal Darwinizm ve enerji bilimi kategorileri aracılığıyla ifade etmek istemektedir.

Her toplumsal seçim eylemi, ilgili toplumsal kompleksin enerjisinde bir artışı ya da azalışı temsil eder. İlk durumda 'pozitif seçim', ikincisinde 'negatif seçim' olarak karşımıza çıkar (Bogdanov, 2020b: 15).

Lenin'in buna yanıtı tipiktir:

Ve bu türden ağıza bile alınamayacak saçmalıklar marksizm olarak sunulmaktadır! Toplum bilimleri

16 Bogdanov Mach'ın *Duyuların Çözümlemesi*'ni 1907 yılında Rusçaya çevirmiştir.

alanında kesinlikle hiçbir anlam taşımayan ve kesinlikle taşıyamayacak olan bu biyolojik-energetik terimler harmanından daha kısır, daha ölü, daha skolastik bir şey düşünülebilir mi? Burada somut bir ekonomi çalışmasının gölgesi bile yoktur, ya da Marx'ın yöntemine, diyalektik yönetime ve materyalist dünya anlayışına en ufak bir ima bile yoktur; bunlar yalnız, marksizmin hazır yapılmış sonuçlarına uydurma amacıyla yaratılmış tanımlar ve girişimlerdir (Lenin, 1993: 366).

Bununla birlikte Lenin için daha önemli olan, Bogdanov'un diyalektiği göreceleştirmesinin tarihsel olarak koşullu bir başka düşünme biçimi olarak reddedilmesidir.

(2) Bogdanov, diyalektiği göreceleştirmekle kalmamış, aynı zamanda Marksist tarih anlayışının materyalist karakterini oluşturan temeli de değiştirmiştir. Toplumsal varlığın toplumsal bilinci belirlediğini öne süren Marx'ın söz konusu ilkesine saldırırken, Engels'in daha önce yapmış olduğu gibi, sadece toplumsal varlık ile toplumsal bilinç arasında karşılıklı bir eylem olduğunu vurgulamak istememektedir. Bogdanov, toplumsal varlığın -toplumdaki insanların pratik yaşamının- insanların kendilerinin, arzularının, motivasyonlarının vb. bilinci olmaksızın ayrı bir alan olarak düşünülemeyeceğini öne sürmektedir. Toplumsal varlığı ve bilinci, toplumsal fenomenlerin birbirlerine tekabül gelen, özdeş yönleri olarak görmeyi tercih eder (Ballestrem, 1969: 304).

Eylem ve kuram, insan deneyimini örgütlemenin iki temel yoludur. Kuram, eyleme karşılık gelirken, farklı akıl yürütme biçimleri, farklı toplumsal örgütlenme türlerine karşılık gelir. Örneğin madde ve ruh kavramları veya hilomorfizm (maddebicimcilik) kuramı köklerini, animizm ve fetişizmin ortaya çıktığı çağlarda ve toplumun edilgen üyelerine tamamen etken bir otoritenin hükmettiği toplumsal yapılanmalarda bulur. Burada, dinde olduğu gibi, felsefi kavramların da kökenlerini borçlu oldukları toplumsal koşulları yansıtmaları beklenir (Bogdanov, 2020b: 23).

Lenin, Bogdanov'un görüşlerini tarihsel materyalizmden bir sapma olarak yargılamakta haklıdır (Lenin, 1993: 360-370). Genel olarak tarihi açıklamak için diyalektiğin önemini ve toplumsal varlığın ayrı bir biçimde çözülme olasılığını reddeden Bogdanov'un kendisine Marksist demesi gerçekten yanıltıcıdır. Çünkü tarihin, insan pratiğinin nesnel bir çözümlemesi temelinde diyalektik bir süreç olarak açıklanması (insanların ne yaptıklarını ve istediklerini düşündüklerine dayalı olmayan bir çözümleme), özellikle Marksist tarih anlayışını karakterize eder.

Bogdanov'un Marksizm'den ve materyalist yansıtma kuramından kopuşu, Lenin tarafından 1908 gibi erken bir tarihte ikna edici bir şekilde ortaya çıkarılmıştır.

1913 yılında Bogdanov *Tektoloji*'nin ilk taslağını yayımlayıp Ekim Devrimi'yle birlikte yapıtını tamamladıktan sonra, kendisini estetik ve sanat meselelerinde aktif bir şekilde ifade etmeye başlar. "Sanat ve İşçi Sınıfı", "Kültürel Miras Üzerine", "Proleter Sanatın Eleştirisi" vd. yazıları, onun estetiğe dair görüşlerinin temelini ortaya koyarken, kuramını devrim koşulları altında sanatın pratik sorunlarına uygulama olanağını bulduğu mecralar olarak önem kazanır (Denisova, 1964: 41).

Bogdanov varoluş ile bilinç ve nesnel ile öznel olanın özdeşliğinden hareketle, "insan faaliyetinin örgütsel ilkesi" ve "insanlığın örgütsel deneyiminin" yapısını öne sürer. Bilimde monizmin etkisinin kaçınılmaz olduğunu ilan eder; oysa gerçekleştirdiği Lenin'in açıkça gösterdiği gibi sadece zihinsel ve fiziksel olanın idealist bir tanımıdır. Toplumsal varoluşun maddiliği ve maddi toplumsal ilişkilere özgü olanın incelenmesi, *Tektoloji*'nin ilgi alanına girmemiştir. *Tektoloji*, "doğada, tüm deneyimlerde ve tüm bilgide 'homojenlik', 'benzerlik' ve 'örgütsel yöntemlerin birliği' arayışındadır" (Denisova, 1964: 41).

6. MARKSİZM'E LENİNİST AŞI

Plehanov ve özellikle Lenin'in Bogdanov'a karşı şiddetli polemikleri, Rus Marksistlerinin felsefi düşüncesinin gelecekteki seyrini büyük ölçüde belirlemiştir. Lenin ampiryomonizmi tekbencililiğin bir türü olarak tanımlar:

Daha önce gördük ki, öznel idealizm, ampiryokritikçi felsefenin çıkış noktası ve temel öncülüdür. Dünya bizim duyumumuzdur, 'öge' gibi, 'bağımsız dizi', 'düzenleme' ya da 'introjection' teorileri gibi küçük küçük sözcüklerin yardımıyla, hiçbir şey değiştirilememeksizin törpülenmeye çalışılan temel öncül budur işte. Bu felsefenin saçmalığı, tekbencilige, felsefe yapan bireyin varlığından başka bir şeyi tanımamaya varmasıdır. Ama bizim Rus Machçıları, okurlarını, Mach'a yöneltilen 'idealizm, hatta tekbencilik suçlaması'nın 'aşırı bir öznelcilik' olduğu konusunda inandırmaya çalışıyorlar. Bogdanov'un Duyumların Tahlili'nin Rusça çevirisinin önsözünde (s. xi) dediği de budur, ondan sonra bütün Mach takımının, çok çeşitli tonlarda yineledikleri de budur (Lenin, 1993: 94-95).

Lenin, bu konumlanışın Marksizm ile bağdaşmadığını savunmaktadır. Engels'in de zamanında belirttiği gibi, Marksizm diyalektik materyalizme bağlıdır; ancak ampiryokritisizm materyalizmin değil idealizmin bir türüdür ve bu nedenle sağduyuya hakaret ederken, inançla dinsel düşünceye kapı aralar. Ampiryokritisizm, dışsal ve zihinden bağımsız bir dünyanın nesnel bilgisini inkâr ederek bilimin altını oyar ve böylelikle Marksizm'in tarihi ve toplumu bilimsel bir anlayışla kavrama iddiasını değersizleştirir; Marksizm'in "hakikatini" geçici, tarihsel olarak rastlantısal ve revizyona açık hale getirir.

Lenin buna karşı tavrını 1908'in Şubat'ında Gorki'ye yazdığı bir mektupta açıkça ifade eder:

Hayır, hayır, bu Marksizm değil! Bizim ampiryokritiklerimiz, ampiryomonistlerimiz ve ampiryosymbolistlerimiz bataklıkta bocalıyorlar. Okuru dış dünyanın gerçekliğine olan 'inancın' 'mistisizm' olduğuna ikna etmeye çalışmak (Bazarov), materyalizmi en utanç verici biçimde Kantçılık'la karıştırmak (Bazarov ve Bogdanov), türlü agnostizmler (ampiryokritisizm) ve idealizmler (ampiryomonizm) vaaz etmek, işçilere 'dinsel ateizmi' ve daha yüksek insani değerlere 'tapınmayı' öğretmek (Lunaçarski), Engels'in diyalektik öğretisinin mistisizm olduğunu ilan etmek (Berman)... Hayır, bu gerçekten çok fazla. Elbette, biz sıradan Marksistler felsefede pek iyi değiliz, ama neden Marksizm'in felsefesi olarak kendimize bunları sunarak hakaret ediyoruz (Lenin, 1978: 450)!

Felsefi tartışmanın siyasi boyutu tam olarak neydi? Standart bir okuma, felsefi tartışmanın Lenin'in Jakobenliğini Bogdanov'un kolektivizmine yönelttiğini öne sürer. Williams'ın kaleme aldıklarını bu standart okumalara iyi bir örnektir:

Lenin, devrimi disiplinli profesyonel devrimcilerden oluşan bir öncü partinin iktidarı ele geçirdiği bir savaş biçimi olarak gördü; diğer Bolşevikler, devrimi insan zihninin kültürel bir dönüşümü olarak gördüler, öyle ki kitleler burjuva birey gibi değil sosyalist bir kolektif gibi düşünebileceklerdi. Bolşevizm'in şekillendiği yıllarında Lenin'in "ben"i kolektivist "biz"le rekabet etmekteydi (Williams, 1986: 2).

Robert Service de bu okumayı yineler. *MA'yı*, bireyin hakikati (ve doğru yolu) kavrama yeteneğinin bir tür otobiyografik doğrulaması olarak betimler. Dolayısıyla kitap, "entelektüele övgü" ve "*Ne Yapmalı*'nın felsefi karşılığıdır" (Service, 1985: 182).

Elbette, ampiryokritik kolektivizm ile (i) doğrudan kitlesel eylemin politik ideolojileri (sendikalizm) arasındaki yakınlığı, (ii) önderlerin otoritesi üzerinde parti kolektifine saygıyı, (iii) ekonomik ve politik olanın teknolojik olana indirgenmesini ve (iv) "tek gerçek" olarak anlaşılan doktrine bağlılık yerine devrimci mit oluşturma tercihinin gözlemlenmesi mümkündür. Lenin, Rus ampiryokritiklerinin dinsel düşünce tarzlarına gösterdiği sempatiden kaygılıdır. Gorki ve Lunaçarski'nin ateist bir hümanist dine veya "Tanrı İnşası"nın kurulmasına gösterdiği ilgi ve Bogdanov'un Dietzgen'in fikirlerini "insanlığın sonsuz ilerleme için örgütlenmesi ve yaşamın sevinçli fethi" olarak ele alması buna örnektir (Williams, 1986: 130). Bu tür binyılcı fikirler söz konusu dönemde yaygındır. Bunun için Bolşevikler'in Nietzsche'nin üstinsan kavramına olan ilgilerine, Kollontay'ın toplumu tanrılaştırmaya duyduğu açlığa ve Rozkov'un ölüleri diriltiren bilimle ilgili Fedorovcu öngörülerine bakmak ye-

terlidir (Williams, 1986: 98-99). Lenin'in bunlara vakti yoktu. Ona göre, Rusya'daki dinsel düşüncenin derinliği, Rus geri kalmışlığının bir belirtisi ve devrime büyük bir engeldi.

Lenin, Plehanov ve Engels'in bilimselciliği, determinizmi ve materyalizminde neden ısrarcıydı? Yanıtı yazdıklarının sürekli yinelenen bir özelliğinde yatmaktadır: "Devrimci kuram olmadan devrimci hareket olmaz (Lenin, 1977b: 369)." Lenin, devrimci bir doktrine olan psikolojik ihtiyaç bağlamında ortodoks Marksizm'i revizyonizmden sakınmaktadır.

Tüm sosyalistleri birleştiren, tüm inançlarını kendisinden aldıkları, mücadele yöntemlerinde ve eylem araçlarında uyguladıkları devrimci bir kuram olmaktan güçlü bir sosyalist parti olamaz (Lenin, 1977a: 211).

Devrimci kuramın haklılığını felsefi olarak da kanıtlamaya çalışan Lenin, Bogdanov'u ve müttefiklerini gözden düşürmenin yolunun onlarla öncülleri arasındaki bağı afişe etmekten geçtiğini iddia etti. *MA'ya*, materyalizmin ampiryokritik eleştirisi ile "Piskopos George Berkeley" tarafından sunulan eleştiri arasındaki benzerliklere işaret ederek başladı. Mümkün oldukça, ampiryokritik düşüncelerin idealistler, din adamları veya gericiiler tarafından alınan felsefi konumlara benzer olduğunu gösterdi. "Katolik papazlar, bu felsefenin vecdi içerisindeyler," diye not etti (Lenin, 1993: 231).

Lenin çoğu zaman -örneğin, Bogdanov'un felsefesinin Marksizm'in bir incelemesi değil, esasen onun çelişkisi olduğunu gösterdiği zaman vb.- epistemoloji, nedensellik ve ontoloji gibi idealistler ile materyalistler arasında tartışma yaratan temel konulara ilişkin kapsamlı bir anlayışa sahip olduğunu gösterdi (Lenin, 1993: 211-276). Maddi dünyanın insan düşüncesinden bağımsız olarak var olduğu ve onun doğa kanunlarına göre yönetildiği, Lenin için apaçık olan ve savunma ya da açıklamanın gereksiz olduğunu idrak ettiği bir düşünceydi. Ona göre ampiryomonistler ile materyalistler arasındaki en önemli fark buydu.

Herhangi bir *MA* okuyucusunun fark edebileceği gibi söz konusu yapıt, onu bir edebî türe ait kılan, kimi "metodolojik" yanlar barındırmaktadır. Bu özelliklerden biri Lenin'in felsefi karşıtlarına fırça çektiği pasajlarken, bir diğeri dinsel inanç özgürlüğüne gösterilen toleransa Lenin'in verdiği yanıtıdır. Bogdanov ve Bazarov, Berkeley'in dinsel inançlarından etkilenmekle ve dini arka kapıdan ampirizm aracılığıyla davet etmekle suçlanırlar. Lenin çarpıcı bir biçimde "otoriteye" güvenmektedir: herhangi bir argümanı geliştirirken Engels'e yaptığı referanslar *MA'nın* tümüne sinmiştir. Bu bağlamda, Lenin'in nesnel argümanları (çoğunlukla olmayana ergi biçimindekiler) istisna teşkil ederler; örneğin ampiryokritik bilgi kuramı göz önüne alındığında, insanlık öncesi geçmişe atıfta bulunan hiçbir ifade anlamlı değildir.

Bogdanov'un bilgi kuramının anafikirlerini ve MA'nın yazılmasına yol açan gelişmeleri akılda tutarak, Lenin'in neden felsefe üzerine yazmaya karar verdiğini anlayabiliriz. Bogdanov'un öne sürdüğü "Marksizm'in felsefi dayanağı", hiçbir hakikatin veya normun kesin ve kalıcı olarak kabul edilemeyeceği bir göreceliktir. Bu konumu kabul etmek, tarihsel materyalizmin temel fikirlerinin de yalnızca göreceli olduğu ve proletaryanın partisinin tam da varlık nedeninin sorgulanması ile onun davasına koşulsuz bağlılığın beklenemeyeceği anlamına gelecektir.

Lenin'in bu kadar moral bozucu bir akıl yürütmeden endişelenmesi ve buna öfkelenmesi anlaşılabilir. Ona göre her şey apaçıkken, her şeyi bu kadar karıştıranlar "Dietzgen'in haklı olarak 'papazcılığın' ya da 'inancılığın' diplomalı uşakları dediği felsefe profesörleri"dir (Lenin, 1993: 121). Bogdanov'a karşı hem kuramının yanlış olduğunu düşündüğü hem de işçiler arasındaki moral bozucu etkilerinden endişe ettiğinden yazan Lenin için "profesyonel" filozoflar olan ortodoks Marksistlerin Bogdanov'a net bir yanıt vermek yerine, genel kafa karışıklığına katkıda bulunmaları özellikle sinir bozucuydu.

Bogdanov'un *Tektoloji*si, Lenin'in işaret ettiği pek çok savunmasız kusuru bünyesinde barındırırken, ampiryomizmiyle söz konusu kusurlar katmerlenmektedir. Gerçek şu ki, Bogdanov'un düşüncesine göre toplum, maddenin gelişiminde tarihsel bir aşama olarak, tarihi, toplumsal bilinci ve insanlar arasındaki ideolojik ilişkileri şekillendiren etmen olan insanlığın maddi toplumsal varoluşu olarak yer almamaktadır. Teknoloji ve doğa-fiziksel olan- nasıl insanların toplumsal maddi varoluşu ile aynı anlama gelmiyorsa, "kolektif bilinç" de aynı şekilde toplumsal bilinçle özdeş değildir. Ekonominin "doğal tarihsel" yasalarının doğa yasalarıyla ortak özellikleri olmakla birlikte, maddenin diğer biçimleri kadar maddi olmalarına karşın onlarla özdeş değildirler. Teknolojinin ve hatta genel olarak maddi üretimin "zihinsel" olanın "fiziksel" olan üzerindeki etkisinin sonucu olduğunu savunan Bogdanov, idealizmini açığa vurur ve Marx'ın temel tezini, bunun zihinsel değil esasen maddi olan "üretimi etkileyen genel tarihsel koşullar" olduğunu görmezden gelir (Marx ve Engels, 2013: 76).

Toplumsal ilişkilerin ve tarihsel yasaların maddiliğini kavrayamayan ve toplumun zihninin geliştiği madde-nin üzerinde yükselen bir aşama olduğunu anlamayan Bogdanov, sanatın nesnel toplumsal içeriğini göremez. MA'nın "Ampiryokritisizm ve Tarihsel Materyalizm" adlı altıncı bölümünde, Lenin söz konusu hatayı etkileyici bir biçimde ifşa eder. Lenin, Bogdanov'un toplumsal bilinç ile toplumsal varoluş arasında bir özdeşlik olduğunun, toplumsal yaşamı insanların zihinsel yaşamlarına indirgeme ve toplumsal fenomenleri biyolojik ve fizyolojik kavram ve yöntemlerle araştırma iddiasının anlamsızlığını gösterir. Toplumsal fenomenlerin araştırılması ve sosyal bilimlerin yönteminin açıklığa kavuşturulması bu kavramlarla mümkün değildir.

Bogdanov diyalektiğin yasalarını kabul etmemektedir. Dahası, gelişme fikrini ve özellikle karşıtlar arasındaki çelişki ile çatışma kuramını modası geçmiş ve hatta bilime "zararlı" görmektedir. Ona göre "örgütsel örüntülerin" araştırılması, "gerçekliklerin" ve "gerçekliklerden elde edilen soyutlamaların" incelenmesini gerektirmez. Bogdanov, *Tektoloji*'nin son bölümünde kendine özgü "örgütsel diyalektiği" yaratır. *Tektoloji* Hegel ve Marx'ın diyalektiğinin eleştirisi ve ilerleme kuramıyla çelişkilerinin yergisinin yanı sıra, diyalektiğin "değerini görünüşte uzun süre koruyacak" sözde mimari-estetik yönüne dikkat çekmektedir (Denisova, 1964: 45-46).

Bogdanov'un kuramının "emeğin değerinin ortaya çıktığı" düzlemde maddi üretimin toplumsal karakterini görmezden gelmesi, Proletkült'ün sosyalist iktidarın inşası sürecindeki olumsuz tavrını da anlamamıza yardımcı olur. Bogdanov'un da daha sonra Proletkült'ün başkanı olacak Valerian Pletnev'in de zihninde toplumsal etkinlik, sınıflararası ilişkiler, işçilerin köylülerle ve diğer emekçi katmanlarla ittifakından çok proletaryanın makinelerle olan ittifakı vardır. Bogdanov, devrimin nesnel içeriğini ve itici gücünü işçilerin köylüler ve diğer emekçilerin birliğinde görerek kapitalizme karşı ve Sovyet sosyalist devleti için mücadeleye rehberlik eden Marksist kuramın özünü anlayamamaktadır. İşçi sınıfının hegemonyası altında örgütlü bir toplumun yeşermesi yerine, proletarya ile makineler arasındaki birliği önermekte ve devrimin zaferini buna bağlamaktadır. Bogdanov'dan yoğun bir biçimde etkilenen Pletnev şunları yazabilmektedir:

Ve bizim mücadelemizin, ekonomik ve siyasal iktidar mücadelemizin temeli, tam da proletarya ile makinenin yekpare birliğinde yatmaktadır (Denisova, 1964: 46).

Toplumsal yaşamda ve ideolojik mücadelede makineye bağımsız ve merkezî bir önem atfetme eğilimi, yirminci yüzyılda burjuva felsefesinde yaygın bir fenomen haline gelmiştir. Makineler toplumsal yaşamın aktörlerinden biri olarak ele alınırken, ilerlemenin taşıyıcıları olarak betimlenmiştir. Bogdanov'un *Tektoloji*'si ve "örgüt estetiği" de bu burjuva eğilimi yansıtmaktadır.

Lenin, tarihsel materyalizmin "kolektivistler" tarafından çarpıtıldığını ve insan emeğinin toplumsal doğasını kavramadaki başarısızlıklarını geçerken not eder. "Proleter Kültürü Üzerine" başlıklı karar taslağında, proleter kültürün ilham verici kaynağına odaklanırken, dikkati teknolojiye ve makineden çok toplumsal yaşama yöneltir (Lenin, 1974: 316-317). Sarsıcı olan şey, Proletkült liderlerinin, işçinin ve makinenin "yekpare birliği"nde ve kapitalist üretim sürecindeki işçilerin ve yöneticilerin kolektif bilincinin "homojenliğini"nde sosyalist insanın değerli bir niteliğini görmeleridir. Proletkült'ün "kolektivizm" ideologları, işçinin kişiliğini yok sayarken, onun makineye bağlı bir eklentiye dönüş-

mesini ilkeleştirirler. Böyle bir gelişmenin tek yanlılığı, teknolojik uygarlığın en büyük erdemi ve yeni insanın yaratılmasındaki sosyalist ilke olarak tanımlanır. Bu bağlamda Plehanov'un 1902 Programı'nın ikinci taslağı üzerine Lenin'in yaptığı yorumu hatırlamakta fayda vardır. Henüz çok erken bir tarihte "toplumun ve onun üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması için üretimin planlanması" gerektiğini vurgulayan Lenin, "programa bağlı" hususlar ile proletaryanın görevleri ve hedefleri arasındaki çelişkiyi fark eder. Lenin, Plehanov'un önerdiği biçimiyle gerçekleştirilecek planlamanın tröstler tarafından karşılanacağını öne sürerken, toplumsal üretimin örgütlenmesine dair şu ekin programa girmesinde ısrarcıdır:

(...) sadece toplumu oluşturan üyelerin ihtiyaçlarını karşılamak için değil, aynı zamanda toplumun tüm üyelerinin tam refahını ve her yönden özgür gelişimini [vurgu bana ait] garanti altına almak için toplumsal üretim planlanmalıdır (Lenin, 1977c: 52).

SONUÇ

Lenin'in MA'sı taktiksel, polemik bir girişimden çok daha fazlasıydı; aynı zamanda kendi devrimci kuramını Bogdanov'unkiyle aynı dönüşüme uğramaktan koruma girişimiydi. MA buna ek olarak Lenin'in "ekonomizm", "revizyonizm" ve "sendika bilincinin" ortaya çıkardığı etik ikilemlere felsefi yanıtı olarak görülmelidir. Lenin, toplumsal ideallerinin nesnel bir gerekçesini elde etmeye çalışırken, proleter devriminin somut kanıtına ihtiyaç duymakta, aksi halde programının salt öznel idealizm olacağını bilmektedir. Bilimsel kaçınılmazlığı muhafaza etmek için, materyalist tekçilikte ve nesnel bilgide ısrar etmektedir.

Sonuç olarak, Lenin ile Bogdanov arasındaki mücadelenin sonuçları açıkça görülmektedir. Bogdanov ve arkadaşlarının felsefi görüşleri kendisine Sovyetler Birliği'nde alan açabilseydi, Sovyet felsefesinin ABD'de olduğu gibi ampirizm ve pragmatizm yönünde gelişmesi kuvvetle muhtemeldi. Bogdanov'dan esinlenen "mekanikçilerin" diyalektik karşıtı bilim felsefesi bu doğrultunun bir göstergesidir. MA, Lenin'den sonra gelen Bolşevikler'e tüm kuramsal tartışmalarda ideolojinin önemini göstermiş ve "mekanikçilerin" yenilgilerinde Leninizm'in siyasal, örgütsel ve ideolojik üstünlüğünü kanıtlamıştır.

KAYNAKLAR

- Adams, M.A. (1989). 'Red Star': Another look at Aleksandr Bogdanov. *Slavic Review*, 48(1), 1-15.
- Bailes, K.E. (1968). Lenin and Bogdanov: The end of an alliance. *Columbia Essays in International Affairs*, 2, 230-257.
- Ballestrem, K. (1969). Lenin and Bogdanov. *Studies in Soviet Thought*, 9(4), 283-310.

- Biggart, J. (1981). 'Anti-Leninist Bolshevism': the Forward group of the RSDRP. *Canadian Slavonic Papers*, 23(2), 134-153.
- Bogdanov, A.A. (2016). *The philosophy of living experience: Popular outlines*, (D.G. Rowley, Çev.). Leiden: Brill.
- Bogdanov, A.A. (2020a). *Empiriomonism: Essays in philosophy (volume 1)*, (D.G. Rowley, Çev.). Chicago: Haymarket Books.
- Bogdanov, A.A. (2020b). *Empiriomonism: Essays in philosophy (volume 3)*, (D.G. Rowley, Çev.). Chicago: Haymarket Books.
- Bramwell, A. (1989). *Ecology in the 20th century: A history*, New Haven: Yale University Press.
- Denisova, L.F. (1964). Lenin's critique of the esthetics of Bogdanov and the Proletcult. *Soviet Studies in Philosophy*, 3(3), 38-48.
- Edie, J.M., Scanlan, J.P. ve Zeldin, M.B. (1969). *Russian philosophy (volume 3)*, Chicago: Quadrangle Books.
- Fitzpatrick, S. (1984). *Cultural revolution in Russia 1928-1931*, Bloomington: Indiana University Press.
- Haeckel, E. (1894). *Monism as connecting religion and science. The confessions of faith of a man of science*, Londra: A. & C. Black.
- Lenin, V.I. (1974). *Collected works (volume 31)*, 2. Baskı. Moskova: Progress Publishers.
- Lenin, V.I. (1977a). *Collected works (volume 4)*, 4. Baskı. Moskova: Progress Publishers.
- Lenin, V.I. (1977b). *Collected works (volume 5)*, 5. Baskı. Moskova: Progress Publishers.
- Lenin, V.I. (1977c). *Collected works (volume 6)*, 4. Baskı. Moskova: Progress Publishers.
- Lenin, V.I. (1978). *Collected works (volume 13)*, 4. Baskı. Moskova: Progress Publishers.
- Lenin, V.I. (1993). *Materyalizm ve ampiryokritizm, gerici bir felsefe üzerine eleştirel notlar*, 3. Baskı, (S. Belli, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Lenin, V.I. (2011). *Seçme yazılar*, (S. Savran, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Mally, L. (1990). *Culture of the future: On the Proletkult movement in revolutionary Russia*, Bloomington: Indiana University Press.
- Marx, K. ve Engels, F. (2013). *Alman ideolojisi*, 2. Baskı, (T. Ok ve O. Geridönmez, Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Rowley, D.G. (1996). Bogdanov and Lenin: Epistemology and revolution. *Studies in East European Thought*, 48, 1-19.
- Schwarz, M. (1967). *The Russian revolution of 1905*, Chicago: University of Chicago Press.
- Service, R. (1985). *Lenin: A political life*, Londra: Macmillan.
- Sochor, Z.A. (1988). *Revolution and culture: The Bogdanov-Lenin controversy*, Ithaca: Cornell University Press.
- Utechin, S.V. (1962). *Philosophy and science: Alexander Bogdanov*. Labedz, L. (Ed.), *Revisionism: Essays on the history of Marxist ideology*. Connecticut: Praeger.
- Vucinich, A. (1976). *Social thought in tsarist Russia: The quest for a general science of society, 1861-1917*, Chicago: University of Chicago Press.
- Williams, R.C. (1986). *The other Bolsheviks: Lenin and his critics, 1904-1914*, Bloomington: Indiana University Press.
- Yassour, A. (1981). Lenin and Bogdanov: Protagonists in the 'Bolshevik Center'. *Studies in Soviet Thought*, 22(1), 1-32.